

AIŠKINAMASIS RAŠTAS
DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO KODEKSO 64¹ STRAIPSNIO
PAKEITIMO ĮSTATYMO IR LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO PROCESO
KODEKSO 336 STRAIPSNIO PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTŲ

1. Įstatymų projektų rengimą paskatinusios priežastys, įstatymų projektų tikslai ir uždaviniai.

Lietuvos Respublikos Seimas, 2023 m. rugsėjo 14 d. nutarimu Nr. XIV-2162 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Peticijų komisijos išvados dėl Prano Kuonio peticijos“ pritaręs Seimo Peticijų komisijos išvadai tenkinti Prano Kuonio peticijoje pateiktus pasiūlymus pakeisti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 64¹ straipsnį ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 336 straipsnį, nustatant, kad Baudžiamojo kodekso 64¹ straipsnyje numatyta bausmės nuolaida tam tikrais atvejais, kai byla išnagrinėta pirmosios instancijos teisme, dar neįgyja teisinės galios, pavedė Seimo Peticijų komisijai parengti šio nutarimo įgyvendinamųjų teisės aktų projektus.

Baudžiamojo kodekso 64¹ straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad baudžiamąją bylą išnagrinėjus pagreitinoto proceso tvarka ar atlikus sutrumpintą įrodymų tyrimą, taip pat kai baudžiamoji byla baigiama teismo baudžiamuoju įsakymu, nuteistajam skiriama bausmė, kuri tuo pačiu nuosprendžiu sumažinama vienu trečdaliu. Ši taisyklė taikoma tik tais atvejais, kai asmuo prisipažįsta esąs kaltas (Baudžiamojo kodekso 64¹ straipsnio 2 dalis).

Pagreitinto proceso tvarką, sutrumpintą įrodymų tyrimą ir teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesą reglamentuoja Baudžiamojo proceso kodeksas. Pagal Baudžiamojo proceso kodekso 426 straipsnio 1 dalį dėl pagreitinto proceso nusprendžia prokuroras, jeigu nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės yra aiškos, o baudžiamoji byla dėl tos veikos padarymo turi būti nagrinėjama apylinkės teisme. Sutrumpintas įrodymų tyrimas atliekamas tuomet, kai kaltinamasis, kuris nėra kaltinamas padaręs labai sunkų nusikaltimą, po kaltinamojo akto paskelbimo teismui pareiškia, kad prisipažįsta esąs kaltas ir pageidauja tuojau pat duoti parodymus bei sutinka, kad kiti įrodymai nebūtų tiriami, arba tokį pageidavimą kaltinamasis jau yra pareiškęs Baudžiamojo proceso kodekso 218 straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka (Baudžiamojo proceso kodekso 273 straipsnio 1 dalis). Teismo baudžiamuoju įsakymu gali būti skiriama bet kuri bausmė, išskyrus atvejus, kai už nusikalstamą veiką gali būti skiriamas tik terminuotas laisvės atėmimas ar laisvės atėmimas iki gyvos galvos, jeigu kaltininkas atlygina ar pašalina padarytą žalą, jeigu žala buvo padaryta, arba įsipareigoja tokią žalą atlyginti ar pašalinti, ir jeigu kaltinamasis tokiam procesui neprieštarauja (Baudžiamojo proceso kodekso 418 straipsnis).

Pagal Baudžiamojo proceso kodekso 422 straipsnio 2 dalyje nustatytą teisinį reguliavimą, jei kaltinamasis paduoda prašymą, reikalaujamas surengti bylos nagrinėjimą teisme, teismo

baudžiamasis įsakymas neįgyja teisinės galios. Kaltinamojo reikalavimu surengtas bylos nagrinėjimas teisme vyksta pagal bendrąsias Baudžiamojo proceso kodekse nustatytas taisykles, o teismas, išnagrinėjęs bylą ir pripažinęs kaltinamąjį kaltu, gali paskirti kitos rūšies ar dydžio bausmę, negu buvo paskirta teismo baudžiamuoju įsakymu; jeigu baudžiamasis įstatymas tai numato, gali būti paskirta ir laisvės atėmimo bausmė (Baudžiamojo proceso kodekso 425 straipsnis). Taigi nuteistajam, nesutinkant su teismo baudžiamuoju įsakymu ir reikalaujant surengti bylos nagrinėjimą teisme, teisinės galios neįgyja ir šiuo įsakymu pritaikyta Baudžiamojo kodekso 64¹ straipsnio 1 dalyje numatyta bausmės nuolaida.

Kitais Baudžiamojo kodekso 64¹ straipsnio 1 dalyje numatytais atvejais – baudžiamąją bylą išnagrinėjus pagreitinto proceso tvarka ar atlikus sutrumpintą įrodymų tyrimą – priimamas nuosprendis. Pagal galiojantį teisinį reguliavimą pirmosios instancijos teismo nuosprendis iš karto neįsiteisėja, tačiau jį apskundus apeliacine tvarka, teisinės galios savaime nepraranda. Todėl teisinės galios nepraranda ir šiuo nuosprendžiu pritaikyta bausmės nuolaida, nepaisant nuteistojo pozicijos pasikeitimo tolesnėse proceso stadijose. Šią nuolaidą gali panaikinti tik apeliacinės instancijos teismas pagal prokuroro, nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo apeliacinį skundą (Baudžiamojo proceso kodekso 320 straipsnio 4 dalis) dėl netinkamo Baudžiamojo kodekso 64¹ straipsnio taikymo. Atkreiptinas dėmesys, kad Baudžiamojo kodekso 64¹ straipsnyje įtvirtinant bausmės nuolaidą į šią aplinkybę nebuvo atsižvelgta.

Galimos ir teismų praktikoje pasitaiko situacijos, kai kaltinamasis pirmosios instancijos teisme prisipažįsta padaręs nusikalstamą veiką, duoda parodymus ir sutinka, kad kiti įrodymai nebūtų tiriami, dėl ko jam pritaikoma Baudžiamojo kodekso 64¹ straipsnio 1 dalyje numatyta bausmės nuolaida, tačiau apeliaciniame skunde neigia savo kaltę, ginčija kitas teismo nustatytas veikos aplinkybes. Tokiu atveju apeliacinės instancijos teismas, tikrindamas skundo pagrįstumą, privalo atlikti įrodymų tyrimą (Baudžiamojo proceso kodekso 324 straipsnis) ir tiesiogiai ištirti įrodymus, kurie dėl sutrumpinto įrodymų tyrimo nebuvo ištirti pirmosios instancijos teisme, tačiau, nepaisant to, kad asmuo (nuteistasis) jau neatitinka Baudžiamojo kodekso 64¹ straipsnyje nustatytų sąlygų, neturi įgaliojimų panaikinti pritaikytą bausmės nuolaidą. Taip elgdamasis nuteistasis nesiekia greitesnio proceso, o siekia tik pasigerinti savo teisinę padėtį arba išvengti baudžiamosios atsakomybės. Baudžiamojo kodekso 64¹ straipsnyje nenustačius, kad tam tikromis sąlygomis šiame straipsnyje įtvirtinta bausmės nuolaida neįgyja teisinės galios, sudaromos sąlygos piktnaudžiauti teise – naudojantis įstatyme numatytomis teisėmis siekti ne tų tikslų, kurių buvo siekiama įtvirtinant šią teisės normą.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies nuostata, kad teisingumą vykdo tik teismas, baudžiamojo proceso teisėje *inter alia* reiškia, kad teismas turi aktyviai veikti baudžiamajame procese – apibrėžti

baudžiamosios bylos nagrinėjimo ribas, atlikti tam tikrus proceso veiksmus, asmenims, dalyvaujantiems teisme vykstančiame procese, neleisti piktnaudžiauti savo teisėmis ar įgaliojimais, spręsti kitus su baudžiamosios bylos nagrinėjimu teisme susijusius klausimus (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2008 m. gegužės 28 d. nutarimai).

Siekiant užkirsti kelią piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis, Baudžiamojo kodekso 64¹ straipsnyje turi būti numatyta galimybė tam tikrais atvejais nuosprendžiu pritaikyti bausmės nuolaidai neįgyti teisinės galios, o šios galimybės realizavimo tvarka turi būti numatyta Baudžiamojo proceso kodekso 336 straipsnyje „Nuosprendžio įsiteisėjimas“. Šį tikslą derinant su reikalavimais, kylančiais iš Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos teisės kreiptis į teismą, turėtų būti numatytas tik vienas atvejis, kai nuosprendžiu pritaikyta Baudžiamojo kodekso 64¹ straipsnio 1 dalyje numatyta bausmės nuolaida neįgyja teisinės galios – kai atmetamas nuteistojo, jo gynėjo ar atstovo pagal įstatymą apeliacinis skundas, paduotas Baudžiamojo proceso kodekso 328 straipsnio 3 punkte nurodytu pagrindu, t. y., kai nuosprendyje išdėstytos teismo išvados neatitinka bylos aplinkybių. Praktiškai tai būtų atvejai, kai asmuo pirmosios instancijos teisme prisipažinęs padaręs jam inkriminuotą nusikalstamą veiką, dėl ko jam buvo pritaikyta Baudžiamojo kodekso 64¹ straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bausmės nuolaida, apeliaciniame skunde neigia tą veiką padaręs arba ginčija kitas esmines nusikalstamos veikos aplinkybes ir apeliacinės instancijos teismas šį skundą atmeta. Toks reguliavimas nepažeistų *non reformatio in peius* (draudimo pabloginti skundą padavusio asmens teisinę padėtį) principo, nes galimybė, kad bausmės nuolaida neįgis teisinės galios ir sąlygos, kurioms esant taip atsitinka, būtų žinomos iš anksto.

2. Įstatymų projektų iniciatoriai ir rengėjai.

Įstatymo projekto iniciatorius ir rengėjas – Seimo Peticijų komisija.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami Įstatymų projektuose aptariamai teisiniai santykiai.

Baudžiamojo kodekso 64¹ straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad baudžiamąją bylą išnagrinėjus pagreitinto proceso tvarka ar atlikus sutrumpintą įrodymų tyrimą, taip pat kai baudžiamoji byla baigiama teismo baudžiamuoju įsakymu, nuteistajam skiriama bausmė, kuri tuo pačiu nuosprendžiu sumažinama vienu trečdaliu. Ši taisyklė taikoma tik tais atvejais, kai asmuo prisipažįsta esąs kaltas.

Baudžiamojo proceso kodekso 336 straipsnyje „Nuosprendžio įsiteisėjimas“ nenumatyta galimybė tam tikrais atvejais nuosprendžiu pritaikyti bausmės nuolaidai neįgyti teisinės galios.

4. Siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama.

Siūloma Baudžiamojo kodekso 64¹ straipsnyje numatyti galimybę Baudžiamojo proceso kodekse nustatytais atvejais nuosprendžiu pritaikyti bausmės nuolaidai neįgyti teisinės galios, o

Baudžiamojo proceso kodekso 336 straipsnio 2 dalyje nustatyti sąlygas, kurioms esant, nuosprendžiu pritaikyta bausmės nuolaida neįgytų teisinės galios. Tokiu būdu būtų panaikintos prielaidos piktnaudžiauti teise – pasinaudojus galimybe gauti Baudžiamojo kodekso 64¹ straipsnyje įtvirtintą bausmės nuolaidą, keisti savo poziciją ir apeliaciniame skunde ginčyti savo kaltę padarius nusikalstamą veiką ir / ar esmines veikos aplinkybes, taip tikintis išvengti baudžiamosios atsakomybės, taip pat būtų sumažintas apeliacinės instancijos teismų darbo krūvis.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant įstatymų projektus toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimtų įstatymų pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta.

Priimti įstatymai neigiamų pasekmių nesukels.

6. Galima priimtų įstatymų įtaka kriminogeninei situacijai, korupcijai.

Priimti įstatymai neigiamos įtakos kriminogeninei situacijai ir korupcijai neturės.

7. Galima priimtų įstatymų įgyvendinimo įtaka verslo sąlygoms ir jo plėtrai.

Priimtų įstatymų įgyvendinimas įtakos verslo sąlygoms ir jo plėtrai neturės.

8. Įstatymų projektų atitiktis strateginio lygmens planavimo dokumentams.

Įstatymų projektai atitinka strateginio lygmens planavimo dokumentus.

9. Įstatymų inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios.

Priėmus įstatymus, priimti naujų, pakeisti ar pripažinti netekusiais galios galiojančių įstatymų nereikės.

10. Įstatymų projektų atitiktis Valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimams, sąvokų ir terminų įvertinimas.

Įstatymų projektai atitinka Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo ir Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo reikalavimus. Įstatymų projektai naujų sąvokų nenustato, todėl jų įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka nereikia.

11. Įstatymų projektų atitiktis Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatoms ir Europos Sąjungos teisei.

Įstatymų projektai atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus.

12. Įstatymams įgyvendinti reikalingi įgyvendinamieji teisės aktai, juos priimti turintys subjektai.

Įstatymams įgyvendinti įgyvendinamųjų teisės aktų priimti nereikės.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymams įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti.

Įstatymams įgyvendinti valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų neprireiks.

14. Įstatymų projektų rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados.

Įstatymų projektų rengimo metu specialistų vertinimų ir išvadų negauta.

15. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiems projektams įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis.

Reikšminiai įstatymų projektų žodžiai, kurių reikia įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą: „bausmės nuolaida“, „teismo nuosprendis“, „apeliacinis skundas“.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai.

Kitų pagrindimų ir paaiškinimų nėra.